

Bjørn Hvinden: **Velkommen og om bakgrunnen for seminaret**

Til forskerrollen hører å få kunnskap om forhold som ikke alltid ”tåler offentlighetens lys”. Når vi som forskere intervjuer folk *eller* gjennomfører deltakende observasjon i deres daglige miljø, får vi ikke sjelden del i kunnskap som vil kunne stille vedkommende i et dårlig lys, få potensielt negative følger, eller på andre måter være til ulempe, for de berørte personene, *hvis* vi lar denne kunnskapen gå videre til andre. Våre informanter kan – tilsiktet eller utilsiktet – fortelle oss om ting de har gjort, pleier å gjøre eller planlegger å gjøre som bryter med utbredte normer i samfunnet. Noen ganger kan det dreie seg om handlinger som bryter med norsk lov og/eller som går utover eller er til skade for andre. På samme måte kan den som gjennomfører deltakende observasjon bli vitne til handlinger på kanten – eller over kanten – av det de fleste vil si er greit eller akseptabelt.

Samtidig har vi som forskere vanligvis avgitt et løfte om anonymitet og konfidensialitet til våre informanter eller dem vi studerer. Vi har som regel understreket at vi har en generell taushetsplikt i betydningen at *andre* ikke skal få vite hva akkurat de har sagt eller hva vi ellers vite om akkurat dem og deres handlinger gjennom vår kontakt med dem. Dette gjør vi – forhåpentlig – først og fremst fordi vi søker å følge alminnelige forskningsetiske prinsipper, slik de f.eks. er nedfelt i de forskningsetiske retningslinjene til NESH. Men dette har også en pragmatisk og mindre prinsipiell side. Ofte ville det være umulig å få folks samtykke til å la seg intervjuer hvis vi ikke lovet dem anonymitet og konfidensialitet. Uten informanter, ingen forskning!

Til sammen *kan* dette sette forskeren i *et dilemma*. Vi får kunnskap om handlinger som bryter med sentrale normer, samtidig som vi i prinsippet er avskåret fra å la denne kunnskapen gå videre. Med den amerikanske sosiologen Everett Hughes’ ord kan forskeren bli sittende med *”guilty knowledge”* – *skyldig kunnskap*. Heldigvis er det ofte snakk om forholdsvis banale og lite konsekvensrike normbrudd som f.eks. noe nasking på en arbeidsplass eller tøying av regelverk. I disse tilfellene er den skyldige kunnskapen ikke er så tung å bære for forskeren.

Men noen ganger vil forskeren kunne få kunnskap om alvorlige lovbrudd, om det nå er lovbrudd som gjort tidligere, lovbrudd som pågår eller som er planlagt. Under straffeloven har forskeren i dag en avvergingsplikt hvis han eller hun får kjennskap til et planlagt eller pågående lovbrudd. Det er i loven spesifisert *hvilke* lovbrudd avvergingsplikten gjelder for. Avvergingsplikten gjelder også *i de tilfellene der* en ved å varsle kan avverge følger av et lovbrudd som allerede er begått. Men det er i dag ingen generell lovpålagt varslingsplikt for lovbrudd som er begått tidligere, og det ikke er mulig å avverge følger av disse lovbruddene.

Dette seminaret vil belyse forholdet mellom taushets- og varslingsplikt – både fra juridiske, forskningsetiske og praktisk-erfaringsmessige sider. Men seminaret har fått en uventet aktualitet ved at justisministeren sist fredag la fram forslag om å framskynde iverksettingen av den skjerping og utvidelse av avvergingsplikten som ligger i den vedtatte – men ikke ikraftsatte - § 196 i straffeloven 2005. I en uttalelse som ligger på Justisdepartementets hjemmeside presiserer Storberget at ”i loven går avvergingsplikten foran enhver taushetsplikt, selv om taushetsplikten er lovbestemt”.

Forskere har ingen lovbestemt taushetsplikt. På den andre siden hører det vel til unntakene at en forsker gjennom varsling kan avverge noen av de lovbruddene som det vises til i loven. Likevel vil dette seminaret kunne klargjøre at vi forskere ikke kan gi våre informanter et ubetinget og generelt taushetsløfte for å oppnå informert samtykke til deltakelse. Kanskje må forskere i sine innledende kontakter med mulige intervjupersoner tydeligere må gjøre rede for grensene for den anonymiteten og konfidensialiteten de kan garantere vedkommende? Hvilke følger vil en mer inngående redegjørelsesplikt i så fall få for mulighetene til å gjøre forskning – og da kanskje særlig – forskning om forhold som ligger i normative og rettslige gråsoner? Det er gode grunner til at forskerne tenker seg godt om her!

Det har vært framme forslag om at forskere bør få et sterkere og lovbestemt taushetsvern. Kan et slikt profesjonstilknyttet og lovbasert taushetsvern også ha uheldige eller betenkelige sider? Det er nærliggende å tenke på de overgrepssakene som nylig har vært framme i offentligheten. Kan f.eks. en profesjonell taushetsplikt i praksis komme til å beskytte utøver sterkere enn offeret?

Igjen – mer allment – kan en spørre om det lovlige alltid er det mest etisk forsvarbare? Og hvor sterk konsensus om normer, etikk og moral finner vi nå egentlig i et mer stadig mer heterogent og pluralistisk samfunn? Kan noe av problemet være at forskernes egne oppfatninger om det etisk-forsvarbare og akseptable verken faller helt sammen med oppfatningene til dem det forskes på, *eller* med de normative oppfatningene som lov og rettspraksis er uttrykk for? Hvordan skal forskeren da kunne navigere i dette normative landskapet?

Arrangørene – Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD) og – Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi (NESH) tror ikke at dette seminaret kan gi svar på alle disse spørsmålene, men vi håper at seminaret vil bidra til bedre kunnskap og mer systematisk og velfundert refleksjon i forskningsmiljøene. Vi ser fram til gode foredrag og livlige diskusjoner!